Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Doprinos akademika Mirka Pejanovića razvoju politologije (povodom 80. godišnjice života i 40 godina naučnoistraživačkog rada): Jubilej

Cvitković, Ivan

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/849

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.221.19

DOPRINOS AKADEMIKA PROF. DR. MIRKA PEJANOVIĆA IZUČAVANJU GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI

Rasim Muratović
Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
muratovic.rasim@gmail.com
ORCID: 0009-0008-9899-2883

Apstrakt: Odnos prema Srebrenici, kao mjestu zločina genocida, u međunarodnim institucijama, zatim u institucijama Evropske unije, pozitivan je i proaktivan. Odnos Republike Srbije i Republike srpske sadržan je u društvenoj i političkoj negaciji zločina genocida u Srebrenici. To je činjenica koja u proteklih 30 godina čini prepreku za obnovu povjerenja između srpskog i bošnjačkog naroda kako u Bosni i Hercegovini tako i u regiji zapadnog Balkana.

Grad Srebrenica i mjesna naselja u okruženju egzistiraju u uslovima nepostojanja šire podrške, društvene i finansijske, za održivost povratka prognanog i izbjeglog stanovništva iz Srebrenice 1995. godine. Pokušaj organizacija iz Srebrenice i Federacije Bosne i Hercegovine da grad Srebrenica, usljed preživljenog zločina genocida i devastacije privredne osnove života, dobije poseban administrativni i razvojni status unutar Bosne i Hercegovine, nije uspio 2007. godine.

U ovom radu prezentirat će se naučnoistraživački doprinos akademika prof. dr. Mirka Pejanovića izučavanju genocida nad Bošnjacima u Srebrenici. U tom kontekstu rad će se posebno fokusirati na organizaciju i rezultate prve i druge međunarodne naučne konferencije o genocidu nad Bošnjacima u Srebrenici. Prva konferencija pod nazivom *Genocid nad Bošnjacima, Srebrenica 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice* održana je 19. oktobra 2020. godine u Sarajevu, a druga pod nazivom *Posljedice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici: socijalni, ekonomski, politički, demografski i kulturni razvoj Srebrenice (1995–2022)* u Potočarima 12. oktobra 2023. godine.

Rad će se fokusirati i na neke od objavljenih radova akademika prof. dr. Mirka Pejanovića, kao što su "Genocid nad Bošnjacima Srebrenice 1995. godine – pretpostavka za njen poseban društvenorazvojni status" i "Povratak izbjeglica u funkciji obnove međuetničkog povjerenja u gradu i opštini Srebrenica – istraživačka studija".
U svim ovim aktivnostima nesebičan doprinos dao je i akademik prof. dr. Mirko Pejanović, koji je svojom prepoznatljivom upornošću, istrajnošću i dosljednošću stavio pečat na veoma važne aktivnosti unutar akademske zajednice, a koje se tiču genocida nad Bošnjacima u Srebrenici.

Ključne riječi: Srebrenica, genocid nad Bošnjacima, međunarodna zajednica, negiranje genocida nad Bošnjacima, socijalni, ekonomski, politički, demografski i kulturni razvoj, posljedice genocida, poseban status

Prva Međunarodna naučna konferencija o Srebrenici

Odgovornost za otklanjanje posljedica genocida nad Bošnjacima u Srebrenici pretpostavlja uspostavljanje posebnog društvenorazvojnog statusa grada i općine Srebrenica. Podršku ideji da se inicira uspostavljanje posebnog društvenorazvojnog statusa Srebrenice, kao mjesta koje je uslijed genocida doživjelo devastaciju u svim oblastima života i rada, dale su mnoge domaće i inozemne organizacije i institucije na prvoj Međunarodnoj naučnoj konferenciji *Genocid nad Bošnjacima, Srebrenica 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice*, održanoj u Sarajevu, 19. oktobra 2020. godine, a u organizaciji Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Tuzli.[1]

Pismo podrške prvoj Međunarodnoj naučnoj konferenciji uputio je reisul-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini Husein ef. Kavazović:

> Izražavam svoju bezrezervnu podršku svakom nastojanju da se dodatno istraži i osvijetli Genocid koji je izvršen nad Bošnjacima Srebrenice 1995. godine i koji je potresao čitav svijet. Držim da je to dužnost i obaveza sociologa, antropologa, psihologa, kulturologa, ali i svih onih koji se bave čovjekom i njegovom ulogom u svijetu. Stoga se nadam da će se naučnici i istraživači nastaviti baviti tim užasnim činom i istraživati faktore koji su ga uzrokovali, kulturološku pozadinu koja ga je iznjedrila, ali i posljedice koje je ostavio za sobom. Mi podržavamo nastojanja da se Srebrenici, s obzirom na ono što joj je učinjeno a što ju je pretvorilo u grad simbol patnje i stradanja, dodijeli poseban status – ne samo u Bosni i Hercegovini već i u okviru cijele Evrope. Time bi poruke koje bi ona odašiljala svoj eho nalazile širom svijeta i generacijama koje dolaze pobuđivale svijest o strahotama

[1] Više o ovome vidjeti u: Zbornik radova, 2021.

> genocida i u srca im, umjesto mržnje, usađivale ljubav i poštovanje prema drugom i drugačijem. (Kavazović, 2020)

Također, pismo podrške uputio je i tadašnji visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu Valentin Inzko:

> Poštovani organizatori i učesnici Konferencije, želim da izrazim svoju podršku i čestitam vam na trudu oko organizacije konferencije u trenutnim, izuzetno zahtjevnim okolnostima. Više od 25 godina nakon dešavanja iz jula 1995, Srebrenica je još uvijek otvorena rana. Nakon toliko vremena, brojne žrtve srebreničkog genocida još uvijek nisu našle smiraj. Lokacije masovnih grobnica se skrivaju, neki pokušavaju prekrajati istoriju, drugi relativiziraju zločine, a što je najgore, neki negiraju da se genocid uopšte dogodio i čak veličaju osuđene ratne zločince. Ono što se desilo u i oko Srebrenice 1995. godine pomno je dokumentovano i istraženo. Domaći i međunarodni sudovi utvrdili su da je počinjen genocid. Za ovu zemlju i za njene buduće generacije važno je suočiti se s prošlošću s poštovanjem, važno je otkriti i objaviti svaku činjenicu vezanu za ono što se desilo. Iskreno se nadam da će s konferencije proisteći preporuke o tome kako krenuti dalje i izgraditi zemlju kakvu građani zaslužuju: mirnu, tolerantnu i stabilnu. (Inzko, 2020)

U ovom kontekstu treba istaći da je ubrzo nakon ove konferencije visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu Valentin Inzko nametnuo izmjene Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine kojima se svako negiranje genocida smatra krivičnim djelom.

Kao rezultat rada prve Međunarodne naučne konferencije objavljen je Zbornik radova na više od 1000 strana. U Predgovoru Zbornika tadašnji rektor Univerziteta u Sarajevu prof. dr. Rifat Škrijelj je naglasio "da su konferencije, poput Međunarodne naučne konferencije 'Genocid nad Bošnjacima, Srebrenica 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice', jako važne, jer ne samo da daju naučnu valorizaciju nepobitnih činjenica utvrđenih na najvišim sudskim instancama u Hagu već ovaj događaj sagledavaju i s historijske, sociološke, psihološke, medicinske, biološke strane. Smatramo da objavljivanjem ovakvih djela ispunjavamo jednu od obaveza akademske zajednice, da na bazi egzaktnih dokaza i bitnih činjenica educiramo mlade naraštaje, a javnost podsjećamo na temeljne vrijednosti ljudskog života." (Škrijelj, 2021: 9-10). Iznesene ideje iz područja naučnog izučavanja fenomena počinjenog genocida nad Bošnjacima u Srebrenici mogu poslužiti donosiocima odluka s ciljem iniciranja društvenih projekata na temelju kojih bi Srebrenica mogla ostvariti svoju socijalnu, ekonomsku, demografsku i kulturnu revitalizaciju.

Druga Međunarodna naučna konferencija

U povodu obilježavanja dvadeset osme godišnjice od genocida počinjenog nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini, što je potvrđeno i pravosnažnim sudskim presudama ICTY-a za područje tzv. sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice i okoline (juli 1995. godine), Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i Institut za historiju organizirali su drugu Međunarodnu naučnu konferenciju: *Posljedice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici: socijalni, ekonomski, politički, demografski i kulturni razvoj Srebrenice (1995–2022)*, koja je održana u Memorijalnom centru u Potočarima, 12. oktobra 2023. godine.[2]

Akademik prof. dr. Mirko Pejanović je lično pozdravio sve učesnike konferencije. Tom prilikom akademik Pejanović je, između ostalog, rekao:

> Ovo je druga Međunarodna konferencija o počinjenom genocidu nad Bošnjacima u Srebrenici 1995. godine. Na prvoj Međunarodnoj konferenciji, održanoj 19. oktobra 2020. godine u Sarajevu i uz mnogo prijedloga oblikovana je ideja o traženju rješenja da Srebrenica dobije poseban društvenorazvojni status.
>
> Ova ideja ima za cilj socijalno-ekonomsku i demografsku revitalizaciju grada Srebrenice i opštinskog područja Srebrenice.

Na drugoj Međunarodnoj naučnoj konferenciji, koja se održala u Memorijalnom centru Potočari, elaborirani su najvažniji aspekti ekonomsko-socijalnog i demografskog stanja u Srebrenici 28 godina od počinjenog genocida.

Pripremljene naučne studije omogućile su raspravu i donošenje valjanih zaključaka. Jedan od prijedloga odnosio se na donošenje zaključaka o neophodnosti uspostave internacionalnog razvojnog fonda za ekonomski razvoj i demografsku revitalizaciju grada i opštine Srebrenica.

Finansijska sredstva za internacionalni fond za ekonomski razvoj i demografsku revitalizaciju Srebrenice osigurala bi se donošenjem odgovarajućih zakona na nivou države Bosne i Hercegovine i njenih entiteta. Svoje odluke imali bi i svih deset kantona u Federaciji, Brčko distriktu i svi veći gradovi: Tuzla, Doboj, Zenica, Sarajevo, Mostar, Trebinje, Bijeljina, Banja Luka, Travnik, Tešanj, Prijedor, Bihać, Gračanica. Voljom i odlukom Komisije Evropskog parlamenta osigurala bi se i finansijska sredstva iz fondova Evropske unije.

U tom je smislu Naučni i Organizacioni odbor Međunarodne naučne konferencije u ime učesnika konferencije uputio pismo predsjednici Evropske komisije Njenoj ekselenciji Ursuli von der Leyen. U pismu se, između ostalog, navodi da se u pogledu nastojanja da se društvenom akcijom ublaže posljedice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici kao glavno pitanje postavlja pred institucije države Bosne i Hercegovine,

[2] Više o ovome vidjeti u: Kliko, 2023.

kao i Evropske unije, kako u postratnom periodu osigurati ekonomski razvoj i demografsku revitalizaciju grada i opštine Srebrenica. Jedna od ideja istraživača/naučnika konferencije sadržana je u tome da se za Srebrenicu ustanovi poseban društvenorazvojni status.

Prema rezultatima naučnih istraživanja učesnika konferencije, ekonomsko-socijalno i demografsko stanje u Srebrenici može se unaprijediti najviše putem snažnog internacionalnog fonda za ekonomski razvoj i demografsku revitalizaciju Srebrenice.

"Vaša podrška prijedlozima učesnika Naučne konferencije da Srebrenica dobije poseban društvenorazvojni status i mogućnost finansiranja ekonomskog i demografskog razvoja putem posebnog internacionalnog fonda omogućila bi iniciranje Akcionog plana koji bi doveo do konkretnih institucionalnih rješenja", kaže se na kraju pisma predsjednici Evropske unije Ursuli von der Leyen.[3]

Dvadeset i osam godina nakon počinjenog genocida nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini, koji je kulminaciju imao u Srebrenici i oko nje, na prostoru tzv. sigurne zone Ujedinjenih nacija, u julu 1995. godine, i danas su evidentne posljedice u socijalnom, ekonomskom, demografskom, kulturnom i svakom drugom razvoju Srebrenice i okoline. Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu od 1992. do 1995. godine i počinjeni genocid nad Bošnjacima ostavili su nesagledive posljedice gotovo u svim aspektima rada i življenja. Te posljedice posebno su indikativne na prostoru Srebrenice, koja se i dvadeset i osam godina od agresije i genocida suočava s problemom razvoja i opstanka povratničkog bošnjačkog stanovništva. Počinjeni zločin genocida nad Bošnjacima u Srebrenici doveo je do dugoročnih socijalnih, ekonomskih, demografskih i kulturnih posljedica na život ljudi nakon agresije. Prva posljedica je radikalno smanjenje stanovništva, koje je s 37.382 u predratnom vremenu spalo na 13.409 osoba u cijeloj općini Srebrenica. U gradu Srebrenica i u mjesnim područjima općine Srebrenica tokom rata je uništena privreda i komunalna infrastruktura. Uništeni su gotovo svi kulturni i prateći objekti. Proces obnove u navedenim aspektima, iako se odvijao i odvija uz pomoć međunarodnih organizacija, nije uspješno završen.

Organizacioni i Naučni odbor odredio je naslov druge Međunarodne naučne konferencije o Srebrenici *Posljedice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici: socijalni, ekonomski, politički, demografski i kulturni razvoj Srebrenice (1995–2022)*. Prvobitno je bilo zamišljeno, a tako je bilo i zaključeno na kraju prve konferencije, da se Konferencija održava svake druge godine i da se u organizaciji smjenjuju Tuzla i Sarajevo te da se konferencija održi 2022. godine u Tuzli. Međutim, iz nama nepoznatih razloga, nakon nekoliko pripremnih sastanaka, došlo je do određenih zastoja i odustajanja u samoj pripremi od strane Univerziteta u Tuzli i Vlade Tuzlanskog kantona. Zbog toga je Organizacioni i Naučni odbor konferencije, na sjednici održanoj 20. juna 2023. godine, odlučio da se Međunarodna

[3] Više o ovome u: Kliko, 2023: 28-29.

naučna konferencija *Posljedice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici: socijalni, ekonomski, politički, demografski i kulturni razvoj Srebrenice (1995–2022)* održi 12. oktobra 2023. u Srebrenici, u Memorijalnom centru Potočari, a da se finansijska podrška za pripremu i organizovanje, kao i izradu zbornika radova, traži od Vlade Kantona Sarajevo. Na sastanku predsjednika Organizacionog i Naučnog odbora s ministrima za nauku, visoko obrazovanje i mlade, boračka pitanja i finansije u Vladi Kantona Sarajevo, održanom 14. jula 2023. godine u Rektoratu Univerziteta u Sarajevu, dogovoreno je da će se u Vladi Kantona Sarajevo ovakve vrsta projekata zbog njihovog značaja za širu društvenu zajednicu finansirati po prioritetnom Programu i to će biti stalna praksa.

Druga Međunarodna naučna konferencija, na kojoj su učešće uzeli eminentni i priznati naučnici i istraživači iz zemlje i svijeta, pored ostalog, bila je prilika za razmjenu saznanja, spoznaja i iskustava o počinjenom genocidu nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini, posebno s aspekta posljedica po socijalni, ekonomski, demografski i kulturni razvoj Srebrenice od 1995. do 2022. godine te razmatranja mogućnosti kako da Srebrenica ostvari napredak u svim ovim oblastima u budućnosti. S tim u vezi formirani su istraživački timovi koji su na temelju provođenja pretežno empirijskih istraživanja po ustaljenoj metodologiji sačinili uvide u socijalnu zbilju u četiri važna aspekta (1. Teorijske osnove za nalaženje rješenja o posebnom statusu Srebrenice – Idejnoteorijski razvojni problem Srebrenice; 2. Demografske posljedice genocida i stanje povratka u Srebrenici; 3. Ekonomski razvoj, zapošljavanje i izgradnja društvene i komunalne infrastrukture u gradu i mjesnim zajednicama opštine Srebrenica i 4. Međunacionalni odnosi i izgradnja povjerenja u zajedničkom življenju bošnjačkog i srpskog stanovništva) i kreirali prijedloge mjera koji su, nakon održane konferencije, proslijeđeni općinskim vijećima, kantonalnim skupštinama, Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine i Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine.

Na kraju rada učesnici su usvojili zaključke druge Međunarodne naučne konferencije *Posljedice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici: socijalni, ekonomski, politički, demografski i kulturni razvoj Srebrenice (1995–2022)*, koje zbog njihovog značaja i važnosti, a i činjenice da je autor zaključaka akademik prof. dr. Mirko Pejanović, prezentiramo u cijelosti u ovom radu.

1. Zaustaviti negiranje genocida

Moralno-pravna i politička obaveza svijeta i Evropske unije i Bosne i Hercegovine jeste ne samo spriječiti buduće, civilizacijski katastrofične zločine poput genocida nad Bošnjacima u Srebrenici i oko nje nego, i prije svega, spriječiti njegovo planski aktivno i politički, medijski, kvazinaučno, sistematsko poricanje i negiranje. Tome svjedočimo danas i svih poratnih godina u Bosni i Hercegovini i njenom susjedstvu. Umjesto odgovornosti za nesprečavanje genocida, u Srbiji se i dalje veličaju ratni zločinci koji su doveli do izvršenja genocida. Upornim i neskrivenim

javnim veličanjem zločina i međunarodno presuđenih ratnih zločinaca, praveći od njih nacionalne heroje s jedne, i stigmatiziranjem kritičkoga govora i priznavanja genocida od strane grupacija ili pojedinaca u njihovom javnom angažmanu na tu temu, s druge strane, ohrabruju se politike i zagovornici opetovanja genocidnog zla i njegovo javno, nekažnjeno, stadionsko i medijsko veličanje, poput transparenata tokom utakmica na kojima se zanavlja napis: *Nož, žica, Srebrenica*. U logičkom smislu riječi, prešućivanje te očiglednosti i njeno uporno, neskriveno, sistematsko prakticiranje, vode povijesno i tragično nesagledivim posljedicama življenja. Ne samo na ovim prostorima. Kao genocidni čin, čin najneljudskije organizirane akcije ljudi, genocid nad Bošnjacima u Srebrenici i oko nje zahtijeva odlučno djelovanje najodgovornijih organiziranih ljudskih snaga u Bosni i Hercegovini, regiji, Evropi i svijetu. Drukčije se ne mogu ublažiti niti otkloniti posljedice zločina genocida u Srebrenici niti isključiti mogućnosti i neutralizirati motivi onih koji će i u budućnosti biti spremni kreirati i provoditi programe istrebljenja ljudskih zajednica. Edukacija o genocidu, pored ostalog, treba biti dijelom edukacije svih društvenih struktura Bosne i Hercegovine, posebno mladih ljudi, čime će se dati jasne poruke i pouke budućim generacijama da se takvo nešto nikad i nigdje ne dogodi. S tim u vezi nužno je u nastavne planove, u sistemu obrazovanja u Bosni i Hercegovini uključiti i edukaciju o genocidu u "sigurnoj zoni" UN-a Srebrenici. Takvim pristupom jedino se mogu spriječiti svjesna falsificiranja povijesti i prevenirati radikalni nacionalistički stavovi i postupci kod mladih ljudi u Bosni i Hercegovini.

2. Osigurati poseban društvenorazvojni status Srebrenice

Istraživanja provedena u Srebrenici o stanju ekonomskog razvoja i demografskog stanja pokazala su da je socijalna zajednica ljudi u Srebrenici toliko urušena da su nužne sistemske i dugoročne mjere države Bosne i Hercegovine kako bi se u narednim decenijama obnovila ekonomija i promijenilo demografsko stanje nastalo kao posljedica izvršenog genocida. Građani Srebrenice imaju moralno pravo da traže od države Bosne i Hercegovine i Evropske unije da se Srebrenici omogući poseban društvenorazvojni status. U tom smislu, sa stanovišta istinskog razumijevanja potrebe takvog društvenorazvojnog statusa, država bi trebala, uz pomoć zakonskih i podzakonskih propisa i političkih odluka, osigurati posebne ekonomske, tehničke, personalne i druge uslove i usluge koje će omogućiti brži i kvalitetniji razvoj i životni prosperitet građana lokalne zajednice – Srebrenica. U tom kontekstu nužno je pristupiti donošenju zakona u Parlamentu Bosne i Hercegovine i parlamentima entiteta o posebnom razvojnom statusu Srebrenice. Na toj zakonskoj osnovi formirao bi se internacionalni fond za ekonomski, infrastrukturni i demografski razvoj Srebrenice. Uz snažniju servisnu podršku svih vrsta, išlo bi se na sveobuhvatnije jačanje institucija lokalne vlasti u Srebrenici kako bi građani, sami i sasvim slobodno, u svojim mjesnim zajednicama i u općinskim organima uređivali svoj svakodnevni život i uzajamne odnose onako kako najbolje odgovara potrebama te male, iscr-

pljene, a sada obespravljene i egzistencijalno ugrožene sredine ljudske zajednice u gradu Srebrenica na području općine Srebrenica. Sredstva za internacionalni fond ekonomskog razvoja i demografske revitalizacije osigurala bi se u Bosni i Hercegovini i fondovima Evropske unije.

3. Poduzeti aktivnosti prema međunarodnoj zajednici i Evropskoj uniji u podršci društvenorazvojnom statusu Srebrenice i u razvoju kulture sjećanja u cijeloj Evropi

Naravno, u stanju u kakvom jeste, sveobuhvatnost privredne, ekonomske i pravnoregulativne legislative i krize, kojoj je izložena trodecenijskim političkim nehajem i nebrigom najodgovornijih političkih struktura, institucija i pojedinaca Bosne i Hercegovine, država Bosna i Hercegovina ima i neupitnu dužnost i obavezu da formalnopravno brine o egzistencijalno životnim pitanjima Srebrenice i da ih rješava u kontinuiranoj, tijesnoj koordinaciji s međunarodnom zajednicom i Evropskom unijom, kako u zakonsko-materijalnoj tako i u kulturnoj ravni življenja te genocidom ponižene i uvriježene zajednice. Tragična svjetska i evropska iskustva, bazirana na kataklizmama dvaju velikih svjetskih ratova, u Srebrenici bi imala šta – normativno i praktično – kazati i pokazati. Dužnost je svih demokratskih snaga Bosne i Hercegovine i evropskih država da njeguju kulturu sjećanja na počinjeni genocid u Srebrenici. Danas nikom u svijetu ne pada na pamet da relativizira ili negira holokaust nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu niti da dovede u pitanje bilo koji obrazac kulturnog sjećanja na takvu ljudsku i životnu tragediju. O nečem strašnijem, a što se ovdje sistematski događa (otvorene prijetnje ponavljanjem onoga što je bilo), da i ne govorimo. I da se na sve to sasvim mirno gleda. Kao što se mirno gleda i na ubistva, premlaćivanja i zastrašivanja povratnika. Licemjerje dvostrukih aršina svijeta, na koje iznutra država šutke i neodgovorno pristaje, nije nikakvo rješenje, nego svjesno besprincipijelno učešće u jednoj moralno-pravnoj neprihvatljivosti. To valja zaustaviti. Država i njene institucije moraju konačno djelovati aktivno tražeći od svijeta – međunarodne zajednice i Evropske unije – da konačno, preko svojih struktura i predstavnika, na osnovu ovlaštenja za provođenje Dejtonskog mirovnog sporazuma, preuzme na sebe dio svoje moralne i političke odgovornosti za krajnje neprihvatljivi status Srebrenice.[4]

Doprinos akademika prof. dr. Mirka Pejanovića izučavanju genocida nad Bošnjacima u Srebrenici

U sklopu teme koja se ovdje elaborira naznačit ćemo i dva naučna rada akademika prof. dr. Mirka Pejanovića. Prvi naučni rad pod naslovom "Genocid nad Bošnjacima Srebrenice 1995. godine: Pretpostavka za njen poseban društveno-razvojni status"[5]

[4] Izvorni tekst Zaključaka vidjeti u: Kliko, 2023: 199-202.
[5] Više o ovome vidjeti u: Pejanović, 2021.

govori da je odnos prema Srebrenici, kao mjestu zločina genocida, u međunarodnim institucijama, zatim u institucijama Evropske unije pozitivan i proaktivan. Odnos Republike Srbije i Republike srpske sadržan je u društvenoj i političkoj negaciji zločina genocida u Srebrenici. To je činjenica koja u proteklih 25 godina čini prepreku za obnovu povjerenja između srpskog i bošnjačkog naroda, kako u Bosni i Hercegovini tako i u regiji zapadnog Balkana.

Agresivni rat Miloševićevog režima protiv suverene i nezavisne Bosne i Hercegovine imao je strateški cilj stvoriti etnički čist prostor, zamišljen kao republika srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. U izvođenju tog projekta nasilno je prognano više stotina hiljada Bošnjaka s prostora istočne Bosne od Foče do Bijeljine. U završnici ostvarivanja tog plana u julu 1995. godine izvršen je genocid nad Bošnjacima. Više od 8.000 Bošnjaka strijeljanjem je usmrćeno. Bio je to prvi zločin genocida nakon Drugog svjetskog rata. Vinovnici zločina genocida bili su ekstremni nacionalisti Radovan Karadžić i Ratko Mladić. Oni su bili opijeni mržnjom prema Bošnjacima samo zato što su druge vjeroispovijesti i druge nacije. Radi se o fašistoidnoj politici uništenja drugog i drugačijeg koja se zanovila 50 godina nakon holokausta u Drugom svjetskom ratu.

Međunarodna zajednica ima odgovornost za zločin genocida nad Bošnjacima. Nije poduzela sve što je bilo u njenoj moći da zaustavi vojne i policijske snage Republike srpske i paravojne snage iz SRJ.

Istina o genocidu ustanovljena je sudskim presudama Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju. Međutim, počinjeni genocid u Srebrenici donio je velike i teške posljedice za predratno bošnjačko stanovništvo na području Srebrenice. Preko 8.000 Bošnjaka muškaraca pogubljeno je. Više od 35.000 žena, djece, invalida i starijih osoba nasilno je prognano. Porušeni su stambeni objekti. Uništena je komunalna infrastruktura i proizvodna preduzeća. Bošnjaci Srebrenice raseljeni su na prostor Federacije, a preko 10.000 je izbjeglo u inostranstvo.

Povratak Bošnjaka u Srebrenicu započeo je 1998. godine pod vrlo teškim uslovima. Bila je nedovoljna materijalna podrška za obnovu kuća i imanja. Posebno je nedovoljna bila materijalna podrška za obnovu ekonomske osnove života putem samozapošljavanja. Zbog toga, povratak prognanih u Srebrenicu nije dobio pretpostavke za samoodrživost.

Demografska slika Srebrenice bitno je promijenjena. Zločin genocida nad Bošnjacima u Srebrenici planetarno je prepoznat. Srebrenica je postala simbol zanovljenog genocida u Evropi na kraju 20. stoljeća. U činu komemoracije žrtvama nakon 25 godina genocida u Srebrenici, 11. jula 2020. godine, svoja saopštenja u pismima izrazile su države Evropske unije, Evropski parlament i Evropska komisija. Uradile su to i brojne zemlje svijeta. Žaljenje za žrtvama genocida u Srebrenici izrazio je i generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija Antonio Guterres.

Sve poruke državnika svijeta imale su zajedničku odrednicu: zločin genocida u Srebrenici jedno je od najmračnijih poglavlja savremene Evrope. Iskazana je sveopšta solidarnost s preživjelim Srebreničanima u vidu volje zemalja Evropske unije i svijeta da se u Srebrenici ojača ekonomski razvoj, učvrsti mir i tolerancija među etničkim skupinama.

Usljed nepovoljnih kretanja u sferi geopolitičkih promjena u Evropi, svijetu i zapadnom Balkanu, u Bosni i Hercegovini jačaju etnonacionalne politike i nacionalizam. U posljednjih deset godina javlja se i separatistički nacionalizam u Republici srpskoj. U tom kontekstu javlja se tendencija negacije genocida u javnom prostoru Republike srpske. Umanjuje se i pomoć institucija Federacije Bosne i Hercegovine obnovi i ekonomskom i kulturnom razvoju Srebrenice. Takva društvena kretanja marginalizuju posljedice počinjenog genocida u Srebrenici. To je vidljivo naročito u ovim aspektima: zaustavljen je povratak Bošnjaka u Srebrenici; izgradnja komunalne infrastrukture ne prati potrebe ljudi u udaljenim mjesnim zajednicama; raste nezaposlenost i iseljavanje stanovništva u inostranstvo, umjesto obnove i ekonomskog razvoja nastaje nova devastacija u socijalnom životu građana Srebrenice.

Zagovaranje posebnog društvenorazvojnog statusa Srebrenice u funkciji je potpunijeg i bržeg prevladavanja posljedica genocida. Ako bi se u parlamentima koji donose zakone i u entitetima i na nivou države formirali fondovi za ubrzani ekonomski, socijalni, kulturni i infrastrukturni razvoj Srebrenice, onda bi Srebrenica dobila nove osnove razvoja u budućnosti.

Drugi rad pod naslovom "Povratak izbjeglica u funkciji obnove međuetničkog povjerenja u gradu i opštini Srebrenica"[6] urađen je i objavljen u koautorstvu. U njemu se, između ostalog, govori o tome da se ljudska prava koriste u zajednici i čovjek ih ne može sebično, neograničeno i neodgovorno koristiti. Prirodna prava počivaju na aksiomatskim osnovama. Ona su apsolutna, nepromjenjiva i utemeljena na pravdi.

Sva prava u ukupnosti i pojedina od njih moraju biti podvgrnuta nekim ograničenjima koja odražavaju i štite interese drugih ljudi i cijele zajednice. Veliki značaj ima sprečavanje zloupotrebe ove mogućnosti od strane nedemokratskih režima koji vole da se poistovjete s interesima cijele zajednice i da u njeno ime ukidaju i ograničavaju sva ona prava koja im ne odgovaraju. Zato je načelo nediskriminacije toliko važno za uvažavanje ljudskih prava. Ono se svodi na to da čovjeku ne mogu biti uskraćena njegova prava samo zato što posjeduje neko urođeno svojstvo kao što su npr. rasa, boja kože, spol i drugo, ili zato što objektivno spada u neku društvenu grupu bez velike mogućnosti izbora, kao što su npr. nacionalnost ili religija, ili što je to njegovo svojstvo plod slobodnog opredjeljenja, kao što je npr. filozofsko ili političko uvjerenje. Ljudska prava su Ustavom zajamčena prava i država ne može manipulisati tim pravima, već je dužna da ih u cijelosti realizuje.

[6] Više o ovome vidjeti u: Pejanović / Cvrk, 2016.

Princip supsidijarnosti bitno označava karakter zaštite ljudskih prava na evropskom planu. Prema tome, obaveza Evropskog suda za ljudska prava je da zaštiti ljudska prava sadržana u Evropskoj konvenciji ukoliko to nisu u stanju da urade države potpisnice konvencije.

Evropska konvencija je stala na stanovište da je pitanje zaštite ljudskih prava primarno problem država koje čine Savjet Evrope ili su na drugi način prihvatile obavezu da poštuju Evropsku konvenciju, kao što je to slučaj s Bosnom i Hercegovinom. Imajući u vidu značaj ljudskih prava u svijetu, a posebno u područjima koja su bila zahvaćena ratovima, u radu smo razmatrali pitanje zaštite ljudskih prava u Bosni i Hercegovini nakon agresije koja je izvršena na Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992–1995. godine.

Činjenica da država koja je ratificirala Povelju Ujedinjenih nacija ne može tvrditi da pitanje ljudskih prava potpada pod njenu isključivu unutrašnju jurisdikciju, ne znači da je svako kršenje ljudskih prava od države članice Ujedinjenih nacija stvar od međunarodnog interesa. Ono što ova činjenica zaista znači je da, čak u slučaju nepostojanja bilo kojih drugih ugovornih obaveza, država danas ne može više tvrditi da je zlostavljanje vlastitih državljana, bez obzira koliko masovno ili sistematsko, stvar koja se nalazi unutar njene unutrašnje jurisdikcije. Iako je sistem kvota u popunjavanju određenih struktura vlasti prihvaćen u višeetničkim državama, on ne funkcionira na način da se od građana očekuje da glasaju prvenstveno prema svojoj etničkoj pripadnosti, kao što je slučaj u Bosni i Hercegovini.

Bosna i Hercegovina mora otkloniti sve oblike diskriminacije nakon presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić-Finci, gdje je utvrđena diskriminacija građana koji ne pripadaju nijednom od konstitutivnih naroda. Poslije te presude je potpuno jasno da postoji diskriminacija konstitutivnih naroda, zavisno od entiteta do entiteta. Srbi su diskriminirani kad je u pitanju izbor u Predsjedništvo Bosne i Hercegovine iz entiteta Federacija Bosne i Hercegovine, a Bošnjaci i Hrvati su diskriminirani u Rs. Potpuno je jasno da postoji povreda Protokola 12, onako kako se navodi u apelaciji dr. Ilijaza Pilava. Bilo bi najbolje kada bismo kroz implementaciju presude Evropskog suda za ljudska prava ukinuli diskriminaciju u odnosu na sve građane, a prema svim institucijama. Ovdje se radi o drugačijoj vrsti diskriminacije, jer se ona realizuje unutar konstitutivne etničke grupe, s obzirom na teritorijalnu pripadnost.

Srebrenica je specifična i zbog toga što je u njoj oficijelno priznat genocid, pa zbog toga postoji i razlika u poštivanju ljudskih prava u odnosu na cijelu Bosnu i Hercegovinu. Primjeri koje smo istraživali u prethodnim poglavljima ukazuju na međusobnu povezanost između različitih intervencija i osnaživanja ekonomskog i održivog povratka, što na nivou politika ostanu nezabilježeni. Popravljanje društvenih odnosa svakako zavisi od popravljanja društvenih institucija, odnosno politike obnove i održivog povratka.

Zato bi ideja prikupljanja sredstava u entitetskim i internacionalnim fondovima i u Republici srpskoj i u Federaciji BiH omogućila poseban razvojni status Srebrenice, što bi dovelo i do većeg povratka i do održivosti ekonomskog i socijalnog života povratnika.

Zbog toga Srebrenica zaslužuje specijalan status koji bi joj omogućio sigurnost i povjerenje građana na ovim područjima. Za poseban razvojni status nužno je donijeti zakone u Republici srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine.

Kroz realiziranje prethodnih pretpostavki, izgradili bi se unutrašnji standardi koji bi doprinijeli implementaciji Dejtonskog mirovnog sporazuma i kvalitetnijoj zaštiti ljudskih prava na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, a time i u Srebrenici.

Na kraju ovog pregleda radova i ukupnog doprinosa akademika prof. dr. Mirka Pejanovića izučavanju genocida nad Bošnjacima u Srebrenici treba naglasiti da se akademik Pejanović 17. jula 2025. godine, u povodu obilježavanja 30 godina od počinjenog genocida nad Bošnjacima u Srebrenici, obratio pismom predsjednici Evropske komisije, Ursuli von der Leyen.

U pismo, između ostalog stoji:

> Poštovana gospođo von der Leyen, ove godine obilježena je 30. godišnjica genocida nad Bošnjacima u Srebrenici.
>
> Vaša poruka upućena stradalima u genocidu i preživjelim majkama, suprugama, sestrama i djeci znači ohrabrenje i nadu. Više puta ste istaknuli stav da je genocid počinjen nad Bošnjacima u Srebrenici 1995. na savjesti Evropske unije.
>
> Razmjere posljedica genocida na živote ljudi u Srebrenici u poslijeratnom periodu zahtijevaju pomoć šire zajednice u njihovom otklanjanju. Najveće posljedice nastale su na urušavanju demografske strukture i ekonomske osnove života. To su potvrdili uvidi istraživača s naučnih konferencija o genocidu u Srebrenici. Najveća i stvarna pomoć ekonomskom razvoju i demografskoj revitalizaciji Srebrenice može biti osigurana angažovanjem Evropske komisije i Evropskog parlamenta.
>
> U tom kontekstu upućujemo Vam javno pismo s inicijativom da pokrenete donošenje odluke o osnivanju Evropskog fonda za ekonomski i socijalni razvoj Srebrenice. Na taj način uspostavila bi se solidarnost s preživjelim Srebreničanima i konkretiziralo moralno opredjeljenje za preuzimanje odgovornosti u otklanjanju posljedica genocida.

Akademik prof. dr. Mirko Pejanović je zajedno s prof. dr. Atifom Purivatrom, prof. dr. Nijazom Durakovićem, prof. dr. Ivom Cvitkovićem, prof. dr. Munibom Maglajlićem i dr. Bećirom Macićem izabran u prvi Upravni odbor Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, u septembru 1992. godine. Od tada do danas on je spoljni saradnik Instituta gdje traju i njegove

aktivnosti na polju istraživanja zločina protiv čovječnosti. O ovim istraživanjima objavljeno je više studija. Neke od njih su prevedene na više jezika i izučavaju se na evropskim i američkim univerzitetima.[7]

Zaključak

Organizovanje međunarodnih naučnih konferencija o genocidu nad Bošnjacima u Srebrenici, učestvovanje u radu organizacionih i naučnih odbora međunarodnih naučnih konferencija o genocidu nad Bošnjacima u Srebrenici, pisanje zaključaka nakon održanih konferencija, pisanje pisama svjetskim zvaničnicima, pisanje i objavljivanje naučnih radova i studija o genocidu nad Bošnjacima u Srebrenici, pisanje recenzija za knjige koje su za temu imale genocid nad Bošnjacima u Srebrenici, kao i brojna mentorstva doktorskih i magistarskih radova koji su na različite načine obrađivali genocid u Srebrenici, samo je dio naučnoistraživačkog opusa akademika prof. dr. Mirka Pejanovića u njegovoj dugogodišnjoj izuzetno plodnoj akademskoj karijeri.

U ovom radu fokus je bio na dvije izuzetno značajne međunarodne naučne konferencije u čijoj je organizaciji kroz članstvo u organizacionim i naučnim odborima učestvovao akademik prof. dr. Mirko Pejanović, kao predsjednik Naučnog odbora. I jedna i druga međunarodna naučna konferencija, osim što su bile prilika naučnim radnicima i istraživačima iz zemlje i inostranstva da iznesu rezultate svojih istraživanja vezanih za genocid nad Bošnjacima u Srebrenici, rezultirale su i važnim praktičnim koracima u stvarnom životu.

Tako je ubrzo nakon prve konferencije Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu Valentin Inzko nametnuo izmjene Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine kojima se svako negiranje genocida smatra krivičnim djelom.

Na kraju rada druge konferencije učesnici su usvojili zaključke čiji autor je bio upravo akademik prof. dr. Mirko Pejanović. Zaključci su proslijeđeni svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, a nakon prevoda na engleski jezik i u sjedište Evropske unije u Bruxelles.

Akademik prof. dr. Mirko Pejanović se 17. jula 2025. godine, a u povodu obilježavanja 30 godina od počinjenog genocida nad Bošnjacima u Srebrenici, obratio javnim pismom predsjednici Evropske komisije Ursuli von der Leyen. U pismu je akademik Pejanović, između ostalog, podsjetio na to da se 2025. godine obilježava 30. godišnjica genocida nad Bošnjacima u Srebrenici.

Razmjere posljedica genocida na živote ljudi u Srebrenici u poslijeratnom periodu zahtijevaju pomoć šire zajednice u njihovom otklanjanju. Najveće posljedice nastale su na urušavanju demografske strukture i ekonomske osnove života. To su potvrdili uvidi istraživača s naučnih konferencija o genocidu u Srebrenici. Najveća i stvarna

[7] Više o ovome u: Pejanović, 2014.

pomoć ekonomskom razvoju i demografskoj revitalizaciji Srebrenice može biti osigurana angažovanjem Evropske komisije i Evropskog parlamenta.

Javno pismo je upućeno s inicijativom da se pokrene donošenje odluke o osnivanju Evropskog fonda za ekonomski i socijalni razvoj Srebrenice. Na taj način uspostavila bi se solidarnost s preživjelim Srebreničanima i konkretiziralo moralno opredjeljenje za preuzimanje odgovornosti u otklanjanju posljedica genocida.

U svim ovim aktivnostima nesebičan doprinos dao je i akademik prof. dr. Mirko Pejanović, koji je svojom prepoznatljivom upornošću, istrajnošću i dosljednošću stavio pečat na veoma važne aktivnosti unutar akademske zajednice, a koje se tiču genocida nad Bošnjacima u Srebrenici.

Literatura

Bećirović, Fikret; Džananović, Muamer (ur.) (2016) *Srebrenica 1995–2015: evaluacija naslijeđa i dugoročnih posljedica genocida. Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije održane 9–11. jula 2015. godine, Sarajevo, Tuzla, Srebrenica (Potočari)*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo.

Inzko, Valentin (2020) Pismo Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu Valentina Inzka učesnicima Međunarodne naučne konferencije: "Genocid nad Bošnjacima Srebrenica 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice", 19. 10. 2020. godine.

Kavazović, Husein (2020) Pismo reisul-uleme Huseina Kavazovića učesnicima Međunarodne naučne konferencije: "Genocid nad Bošnjacima Srebrenice 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice", 19. 10. 2020. godine.

Kliko, Almir (ur.) (2023) *Druga međunarodna naučna konferencija "Posljedice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici": socijalni, ekonomski, politički, demografski i kulturni razvoj Srebrenice (1995–2022) Potočari, 12. oktobar 2023. godine*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava – Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2014) Obraćanja i izlaganja eminentnih učesnika povodom obilježavanja dvadesetdvogodišnjeg rada i funkcionisanja Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 29. 5. 2014. (Prof. dr. Mirko Pejanović – Dopisni član ANUBiH-a), *Pregled*, god. LV, br. 2, 115-117.

Pejanović, Mirko (2021) Genocid nad Bošnjacima Srebrenice 1995. godine: Pretpostavka za njen poseban društveno-razvojni status, u: *Genocid nad Bošnjacima. Srebrenica 1995–2020: uzroci, razmjere i posljedice. Zbornik radova s Međunarodne naučne konferencije održane 19. oktobra 2020. u Sarajevu*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava – Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju – Univerzitet u Tuzli, Sarajevo – Tuzla, 527-551.

Pejanović, Mirko (2025) Javno pismo Ursuli von der Leyen, *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, 17. juli 2025. https://www.anubih.ba/javno-pismo-ursuli-von-der-leyen/

Pejanović, Mirko; Cvrk, Mirsad (2016) Povratak izbjeglica u funkciji obnove međuetničkog povjerenja u gradu i opštini Srebrenica – istraživačka studija, u: Bečirović, Fikret; Džananović, Muamer (ur.) *Srebrenica 1995–2015: evaluacija naslijeđa i dugoročnih posljedica genocida. Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije održane 9–11. jula 2015. godine, Sarajevo–Tuzla–Srebrenica (Potočari)*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 310-345.

Škrijelj, Rifat (2021) Predgovor, u: *Genocid nad Bošnjacima. Srebrenica 1995–2020: uzroci, razmjere i posljedice. Zbornik radova s Međunarodne naučne konferencije održane 19. oktobra 2020. u Sarajevu*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava – Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju – Univerzitet u Tuzli, Sarajevo – Tuzla, 9-10.

Transkripti (2020) Transkripti pisama evropskih i svjetskih zvaničnika povodom obilježavanja 25. godišnjice genocida u Srebrenici, Memorijalni centar Potočari–Srebrenica, 11. juli 2020. godine.

Zbornik radova (2021) *Genocid nad Bošnjacima. Srebrenica 1995–2020: uzroci, razmjere i posljedice. Zbornik radova s Međunarodne naučne konferencije održane 19. oktobra 2020. u Sarajevu*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava – Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju – Univerzitet u Tuzli, Sarajevo – Tuzla 2021.

ANU BiH АНУ БиХ

CONTRIBUTION OF ACADEMICIAN PROF. DR. MIRKO PEJANOVIĆ TO THE STUDY OF THE GENOCIDE AGAINST BOSNIAKS IN SREBRENICA

Rasim Muratović
University of Sarajevo – Institute for Research of Crimes Against Humanity and international Law
muratovic.rasim@gmail.com
ORCID: 0009-0008-9899-2883

Abstract: The attitude towards Srebrenica, as the site of the crime of genocide, in international institutions, and then in the institutions of the European Union, is positive and proactive. The relationship between the Republic of Serbia and the Republika Srpska is contained in the social and political negation of the crime of genocide in Srebrenica. This is a fact that has, over the past 30 years, been an obstacle to the restoration of trust between the Serbian and Bosniak peoples, both in Bosnia and Herzegovina and in the Western Balkans region.

The city of Srebrenica and the surrounding local settlements exist in conditions of a lack of broader support, social and financial, for the sustainability of the return of the expelled and refugee population from Srebrenica in 1995. An attempt by organizations from Srebrenica and the Federation of Bosnia and Herzegovina to grant the city of Srebrenica a special administrative and development status within Bosnia and Herzegovina, due to the crime of genocide and the devastation of its economic life, failed in 2007.

This paper will present the scientific research contribution of Academician Prof. Dr. Mirko Pejanović to the study of the genocide against Bosniaks in Srebrenica. In this context, the paper will specifically focus on the organization and results of the First and Second International Scientific Conferences on the Genocide against Bosniaks in Srebrenica. The first conference, entitled: *Genocide against Bosniaks, Srebrenica 1995–2020: Causes, Scale and Consequences*, was held on October 19, 2020 in Sarajevo, and the second, entitled: *Consequences of the Genocide against Bosniaks in Srebrenica: Social, Economic, Political, Demographic and Cultural Development of Srebrenica (1995–2022)*, in Potočari on October 12, 2023.

The paper will also focus on some of the published works of Academician Prof. Dr. Mirko Pejanović, such as "The Genocide of Bosniaks of Srebrenica in 1995 – a Presupposition for its Special Socio-Developmental Status" and "The Return of Refugees in the Function of Renewing Interethnic Trust in the City and Municipality of Srebrenica".

In all these activities, a selfless contribution was made by Academician Prof. Dr. Mirko Pejanović, who, with his recognizable persistence, perseverance and consistency, put his stamp on very important activities within the academic community concerning the genocide against Bosniaks in Srebrenica.

Keywords: Srebrenica, genocide against Bosniaks, international community, denial of genocide against Bosniaks, social, economic, political, demographic and cultural development, consequences of genocide, special status

ANU BiH
АНУ БиХ